

ศิลปะ จำเป็นต้องเข้าถึงด้วยหูและตาเท่านั้นหรือ?

เกียรติศักดิ์ ทองจันทร์*

หากว่าด้วยเรื่องของศิลปะแล้ว ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นงานจิตรศิลป์ อันเป็นศิลปะที่มุ่งแสดงในด้านของสุนทรียภาพเป็นใหญ่ แบ่งออกได้เป็น 5 สาขา คือ จิตรกรรม วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และดนตรี ทุกสาขาย่อมมีการแสดงออกที่แตกต่างกัน หากแต่มีสิ่งหนึ่งที่ทุกสาขาสื่อตรงกันและถือเป็นจุดหมายเดียวกันคือ ความงาม

ความงาม ในความหมายของทางศิลปะนั้น พอจะให้นิยามความได้ว่า เป็นความพอดี ซึ่งความหมายตรงนี้อาจจะไม่ตรงกับทัศนของปราชญ์ท่านใดก็ได้ ด้วยคำนิยามที่ให้นี้ถือเป็นอัตโนมติของผู้เขียนเองเป็นใหญ่ ย่อมมีผู้รู้แสดงนิยามแห่งความงามไว้แตกต่างและดีกว่านี้อีกเป็นแน่ แต่สาระที่จะนำเสนอในบทความนี้มีได้ขึ้นกับความหมายแห่งความงามเป็นประเด็นสำคัญ หากแต่ส่วนสำคัญที่ประสงค์จักถลงนั้น คือ สื่อใดเล่าที่จะนำมนุษย์เดินทางสู่แดนสุนทรียอันเป็นดินแดนแห่งความงามโดยผ่านทางงานศิลปะ

ปกติมนุษย์สามารถเสพงานศิลปะ (ในที่นี้จะหมายถึงงานจิตรศิลป์ อันได้แสดงความหมายและสาขาของงานจิตรศิลป์แล้วในข้างต้น) ต่าง ๆ ได้โดยผ่าน หู และตา เป็นสำคัญ จึงอาจมีคำถามที่ว่า ศิลปะ จำเป็นต้องเข้าถึงด้วยตาและหูเท่านั้นหรือ? และหากเป็นเช่นนั้น ทำไมเล่า?

ด้วยคำถามในข้างต้นนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้ได้เขียนบทความเรื่องนี้ขึ้นมา ซึ่งจะแสดงความเห็นที่ว่า ศิลปะ จำเป็นยังที่จะต้องเข้าถึงโดยผ่านดวงตาและหู เพราะงานศิลปะ โดยส่วนใหญ่มักจะสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้เสพรับทราบจากการมองและการฟัง มากกว่าจะให้ทราบด้วยผัสสะอื่น ๆ อาทิ กลิ่น ที่ต้องใช้จมูกในการรับรู้กลิ่นหอม-เย็น หรือพื้นผิวต่างๆ ที่ต้องใช้กายสัมผัสสัมผัสต้อง เป็นต้น ดังจะขอยกตัวอย่างเพื่อความชัดเจนดังนี้ว่า ในบทกวีอันถือว่าเป็นงานจิตรศิลป์แขนงหนึ่งนั้น ผู้เสพจะต้องใช้ผัสสะทาง ตา เป็นปฐมในการรับรสความงาม ที่กล่าวเช่นนั้นนั้น หมายความว่า

*อาจารย์ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ว่าผู้เสพต้องอ่านบทกวีนั้นเสียก่อน ถึงจะทราบได้ว่า บทกวีที่อ่านนั้นมีคุณงามเ็นอยู่เพียงใด ซึ่งกิจกรรมนี้การใช้ผัสสะตาเป็นสิ่งสำคัญ หากว่าผู้เสพตามิเห็นเสียแล้วย่อมใช้งานวรรณกรรมเข้าสู่แดนสุนทรียลำบาก เพราะผู้เสพไม่สามารถดมกลิ่น หรือใช้กายสัมผัสได้ในงานวรรณกรรม

หากผู้เสพอ่านบทวรรณกรรมนั้นๆ ให้มีท่วงทีลีลา มีจังหวะทำนองแล้ว ย่อมทำให้งานวรรณกรรมนั้น สำแดงความงามได้มากขึ้น ใคร่ขอยกตัวอย่าง เช่น กาพย์แห่เรือของสมเด็จพระเจ้าพุทธราชาธิเบศ (เจ้าฟ้ากุ้ง) หากผู้อ่านเพียงอ่านใส่ทำนองลงไปตามทำนองที่กำหนดในการแห่เรือ จักย่อมสัมผัสได้ถึงรสวรรณกรรมชั้นเยี่ยมที่แสดงจินตภาพได้อย่างชัดเจน กิจกรรมการอ่านตรึงนี้ ผัสสะทางหูถือเป็นผัสสะที่สำคัญที่สุดในการรับรสความงาม ดังนั้นการจะเข้าถึงงานศิลปะ ผัสสะทางหู และตา จึงเป็นผัสสะที่สำคัญที่สุดในการรับรู้รสแห่งสุนทรียในงานศิลปะ ส่วนผัสสะทางอื่น ย่อมไม่นำพาไปให้ถึงแห่งความงามสูงสุดในศิลปะนั้นๆ ได้

เหตุที่ทำให้ผัสสะทางตาและหูเข้าถึงความงามในศิลปะได้นั้น ด้วยเพราะตาและหู มีคุณลักษณะพิเศษกว่าผัสสะอื่นๆ เช่น ความประทับใจที่เกิดจากการดูและฟังนั้น ย่อมตรึงอยู่ในความทรงจำนานกว่า แม่นยำกว่ากลิ่นและรส ตาและหูมีระบบการทำงานที่ซับซ้อนกว่าผัสสะอื่นๆ เป็นต้นว่า ตา มีความสามารถแยกแยะสีต่างๆ ได้มากมายหลายสี หู สามารถ

แบ่งแยกเสียงออกได้เป็นหลายระดับ หลายเสียง

ดร.จี ศรีนิวาสน์ ได้อธิบายสนับสนุนในเรื่องนี้ว่า ผัสสะทางตาและหู ย่อมเข้าถึงศิลปะได้ดีกว่าผัสสะอื่นๆ 3 ข้อไว้ในหนังสือเรื่อง สุนทรียศาสตร์ : ปัญหาและทฤษฎีว่าด้วยความงามทางศิลปะ ดังนี้

1. การเห็นและการฟังเป็นเพทนาการใช้ในการติดต่อถ่ายทอด ส่วนเพทนาการอย่างอื่นนั้น ใช้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะกิจ

2. การดูและการฟังจะต้องมีระยะใกล้ ใกล้ที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อจักได้พิจารณาและฟังได้อย่างชัดเจน ส่วนเพทนาการอย่างอื่นนั้น ไม่จำเป็นจะต้องพิจารณา ระยะใกล้ ใกล้ เพราะเพทนาการเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ทุกขณะทุกที่

3. ความประทับใจที่เกิดจากการดูและฟังนั้น จารึกอยู่ในความทรงจำได้ดีกว่าความรู้สึกที่ได้รับจากเพทนาการอย่างอื่น ๆ และศิลปินสามารถแสดงความประทับใจดังกล่าวออกมาได้ในศิลปะได้ดีกว่าความรู้สึกที่ได้รับจากเพทนาการอื่นๆ

ดังนั้น ด้วยเหตุผลและคุณสมบัติของผัสสะทางตาและหู จึงเป็นคำตอบของคำถามที่ว่าทำไมศิลปะจึงจำเป็นต้องใช้หูและตาในการเสพ

อย่างไรก็ดี แม้ตาและหูจะถือเป็นผัสสะที่สำคัญที่ใช้ในการรับทราบความงามและนำพามนุษย์เข้าสู่ดินแดนศิลปะได้ดีกว่า

ผัสสะอื่นๆ แต่ทั้งตาและหูย่อมมีประสิทธิภาพในการสันนุภาคอารมณ์และจินตนาการได้ต่างกัน

หู จะเป็นผัสสะที่ให้ความอิสระในการจินตนาการ ได้ลุ่มลึก กว้างไกล ไร้ขอบเขต ด้วยเพราะหูเป็นผัสสะที่ไร้รูปและเสียงที่รับนั้น เป็นเสียงที่ถูกประดิษฐ์ให้มีความวิจิตรบรรจง เหมาะเจาะด้วยจังหวะ เรียกเสียงนี้ว่า เสียงดนตรี และเสียงดนตรีนี้ไม่มีรูป ไม่มีตัวตน แต่กลับมีอนุภาคในการสันนุภาคอารมณ์มนุษย์ให้ไหลหลง คล้อยตาม หรือให้เกิดความฮึกเหิม กล้าหาญ สุดแท้แต่ใจผู้ประพันธ์จะจินตนา

Schopenhauer นักปรัชญา ได้อธิบายถึงลักษณะพิเศษของเสียงดนตรีไว้ว่า

“ดนตรีทุกประเภทมีความลึกซึ้งอย่างจะหาคำพูดมาอธิบายไม่ได้ และเพราะเหตุนี้เอง ดนตรีจึงลอยเด่นขึ้นมาในความสำนึกของเราให้เห็นเป็นสวรรค์ ซึ่งเราเชื่อมั่นอย่างยิ่ง แต่รู้สึกว่ายากที่จะเข้าใจได้ดี แต่ก็หาคำตอบไม่ได้ทั้งนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ว่า ดนตรีปลุกเอาเวททั้งหมดในส่วนลึกสุดของธรรมชาติของเรา รื้อฟื้นขึ้นมาให้เราเสียใหม่ โดยไม่มีความจริงแต่ประการใดเลย และปราศจากความปวดร้าวใดๆ ทั้งสิ้น

ที่ได้กล่าวถึงคำพูดนี้ ก็เพื่อประสงค์จะชี้ให้เห็นถึงความพิเศษของเสียงดนตรีที่ลุ่มลึก เป็นศิลปะที่ห้ามมนุษย์ได้จินตนาการได้อย่างไร้ที่สิ้นสุด ซึ่งศิลปะชิ้นนี้มีเพียงโสตสัมผัสที่จะทราบได้

ตา เป็นผัสสะที่มีบทบาทในการเข้าถึงความงามได้น้อยกว่าหู แต่เนื่องจากตาเป็นผัสสะที่สำเร็จเสร็จสรรพ มีขอบ มีกรอบตีไว้แล้ว อาทิเช่น รูปปั้นพระพุทธรูป ผู้เสพสามารถเสพความงามของพระพุทธรูปในเรื่องของทรวดทรงที่เหมาะสมเจาะ ลีลา ท่าทาง พุทธลักษณะอันสงบ ความวิจิตรบรรจง แต่ก็นี่ไม่พ้นว่าเป็นพระพุทธรูป ผู้เสพคงไม่จินตนาการไปถึงท้องฟ้าสีครามตัดกับน้ำทะเลสีเขียว มีเมฆลอยเต็มท้องฟ้าเป็นแน่ แต่หู เมื่อได้ยินเสียงดนตรี จินตนาการของผู้เสพย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่ประสบการณ์ในเชิงสุนทรีย์ ดังจะขอยกตัวอย่างดังนี้ หากสมมุติให้มีผู้ฟังเพลงอะไรก็ได้เพลงหนึ่งสัก 10 คน โดยกำหนดให้มีแต่ดนตรีบรรเลงเพียงอย่างเดียว ทั้ง 10 คนนั้น ย่อมมีจินตนาการที่แตกต่างกันออกไปแล้วแต่ประสบการณ์ทางสุนทรีย์ แล้วแต่เบื้องหลังชีวิตว่าผู้นั้นเป็นอย่างไร แต่เมื่อใดก็ตามที่กำหนดให้มีการบรรจุเนื้อร้องเมื่อไหร่ เนื้อความที่บรรจุนั้น ย่อมเป็นตัวกำหนดให้ผู้ฟังจินตนาการตามความนั้นๆ เบ็ดเสร็จ

ดังนั้น การสะท้อนอารมณ์และจินตนาการในการเสพศิลปะ การสัมผัสทางเสียงจะมีอนุภาพมากกว่าการใช้ผัสสะทางตาในการดูด้วยการมองเห็น เป็นการตีกรอบให้กับสิ่งนั้นๆ ซึ่งผิดกับการใช้ผัสสะทางหูในการฟังเสียง ที่มีความอิสระในการจินตนาการอย่างเต็มที่ด้วยเพราะเสียงไม่มีรูป ไม่มีตัวตน และดังนั้น หู จึงมีบทบาทในการเข้าถึงศิลปะมากกว่าตา ด้วยเหตุที่ได้กล่าวไว้แล้วจะนี้